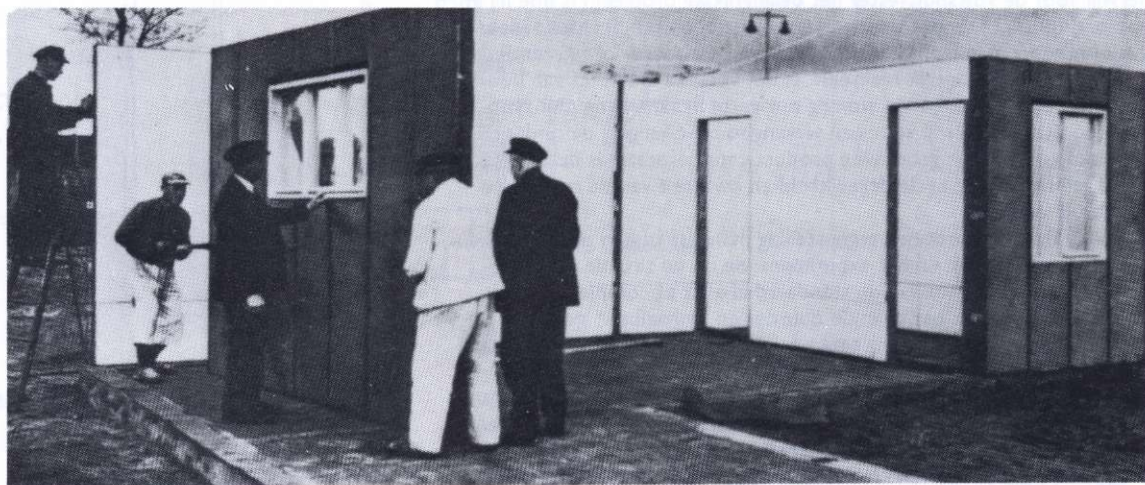

Mecanoo: Architectuur in de stadsvernieuwing

Mecanoo bestaat uit vijf architecten (Henk Döll, Erick van Egeraat, Francine Houben, Roelf Steenhuis en Chris de Weijer) die na het winnen van de Kruisplein-prijsvraag een eigen bureau zijn begonnen

Gropius: geprefabriceerd koper-huis, 1931

De periode 1976-1986 markeert een omslag in de Nederlandse woningbouwarchitectuur. De verschuiving binnen de woningproductie in de zeventiger jaren van uitbreiding naar vervanging, verbetering en instandhouding van bestaande wijken legde de basis voor een nieuw ontwikkeling. Aanvankelijk waren het veelal stedenbouwkundige ingrepen in de bestaande structuur op grotere schaal (met name in de ouste delen van de negentiende eeuwse wijken), waardoor de nadruk op de stedenbouwkundige discipline kwam te liggen. In een wat later stadium verschoof de aandacht naar het 'vullen van gaten' in relatief goede bouwblokken (bijvoorbeeld in de zogeheten tweederings wijken).

Er ontstond een hernieuwde belangstelling voor de woningplattegrond en de ontsluitingstypologie. In eerste instantie werd voortgeborduurd op de bouwvormen van de zestiger jaren (zoals de galerijflats van de eerste stadvernieuwing op Kattenburg in Amsterdam). Later werd teruggegrepen op woningtypen die in de wederopbouwperiode (vanaf 1948) waren ontwikkeld (het portiek-etage type, dat langzaam maar zeker omgevormd werd tot de inmiddels bijna klassiek geworden smalle, diepe portiek-etage stadvernieuwingsflats). Nog weer later werden meer ingenieuze stapelingen en schakelingen ontwikkeld, soms in combinatie met (openbare) voorzieningen. Deze hernieuwde belangstelling voor plattegronden en typologieën werd ook gevoed door een heroriëntatie op de woonvorm. Aanvankelijk werden vooral gezinswoningen gebouwd, later werden door de experimenten en ondermeer door de Van Dam regeling de mogelijkheden geschapen een breder scala aan plattegronden te ontwikkelen, in relatie met het gewenste programma, de situatie en blokopbouw. Was het beeld van deze nieuwe stadsvernieuwingsarchitectuur in de beginperiode nauwelijks bespreekbaar, als gevolg van het plotseling vrij algemene ongenoege met de architectonische kwaliteit van de stad werd pas vanaf het begin van de tachtiger jaren de vormgeving van de stadsvernieuwing in de vernieuwde wijken ter discussie gesteld.

Door deze ontwikkelingen kan nu, na ruim 10 jaar stadvernieuwing, geconstateerd worden dat als gevolg van de acties in de oude buurten en de nieuwe problematiek en programma's, de huidige woningbouwarchitectuur een enorme impuls heeft gehad en op meerdere niveau's

essentieel verschilt van die uit de zestiger en zeventiger jaren. Een architectuur die inmiddels ook een duidelijk bredere uitstraling heeft gehad.

Budgetten en aannemers

Met het teruglopen van de totale woningbouwproductie (bij aanvankelijk gelijkblijvende productiecapaciteit van het bouwbedrijf) en de omslag naar de stadsvernieuwing moest in het begin van de zeventiger jaren compensatie gezocht worden in het feit dat het bouwen in de binnenstad duurder zou zijn dan het bouwen in de uitbreidingswijken. Dit werd mogelijk gemaakt doordat er voor de stadsvernieuwing aanvankelijk vrij ruime budgetten los kwamen, mede veroorzaakt door de grote druk die vanuit de bewonersorganisaties en actiegroepen op politiek niveau werd uitgeoefend. Voor het bouwbedrijf een comfortabele situatie, die overigens nauwelijks benut is om onderzoek te doen naar specifieke productie- en uitvoeringsmethoden in de stadvernieuwing, reden waarom het uitvoerend bouwbedrijf in deze jaren een enorme kennisachterstand heeft opgelopen.

In de loop van de jaren zeventig nam door de langzaam maar zekere inkrimping van de bouwmarkt de onderlinge concurrentie toe. Bij dalende budgetten werden de kwaliteitseisen door overheid (m.n. bouw-technische normen) en woningbouwverenigingen (m.n. eisen t.a.v. onderhoud) opgeschroefd. Bovendien werd het beeld van de stadsvernieuwingsarchitectuur steeds belangrijker en werd er geëxperimenteerd met nieuw materialen en detailleringen, ontwikkelingen die het achterlijke bouwbedrijf niet meer kon bijbenen.

Kentering

Momenteel is er een kentering in de stadsvernieuwingspraktijk waar te nemen. Door de keiharde concurrentie is het aannemersbestand aanzienlijk uitgedund, wat tot gevolg heeft gehad dat de aannemers zich weer aaneengesloten hebben (zie bijvoorbeeld de per 1 april 1987 van

kracht geworden nieuwe prijsregelende afspraken). De budgetten daarentegen zijn de afgelopen jaren steeds krappere geworden, ondanks de stijgende bouwkosten en de verhoogde technische normen.

Architect in de stadvernieuwing

Pas in de loop van de zeventiger en tachtiger jaren kwam er iets als een stadsvernieuwing architectuur tot stand, na verloop van tijd zag men pas de volle betekenis van de stadvernieuwing voor de architectuur als nieuwe opgave.

Terwijl voor de volkshuisvester het belangrijkste probleem is hoe hij in een periode van krappere wordende budgetten en een hechter aaneengesloten aannemersfront het beeld van zijn standaard- of referentiewoning zo goed mogelijk realiseert, is het voor de architect van belang dat hij een ruimtelijk goede woning ontwerpt in samenhang met typologie en situatie. Terwijl voor een woningbouwvereniging de onderhoudskosten van het gebouwde product centraal staan, is de architect meer geïnteresseerd in de degelijkheid en kwaliteit van de materialen in gebruik en beeld.

Op deze manier wordt een tegenstelling manifest tussen de standaard, of dat wat bekend is, en het experiment, de op de situatie toegesneden oplossing. Dat wat van de standaard afwijkt of complexer lijkt is ongewenst of wordt per definitie duurder en 'onhaalbaar' geacht.

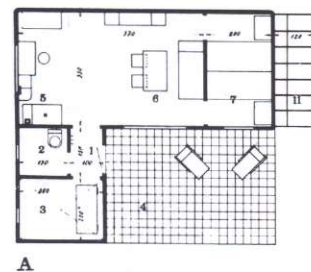
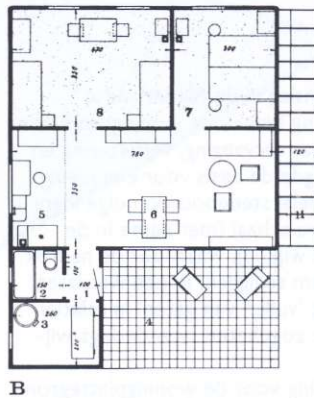
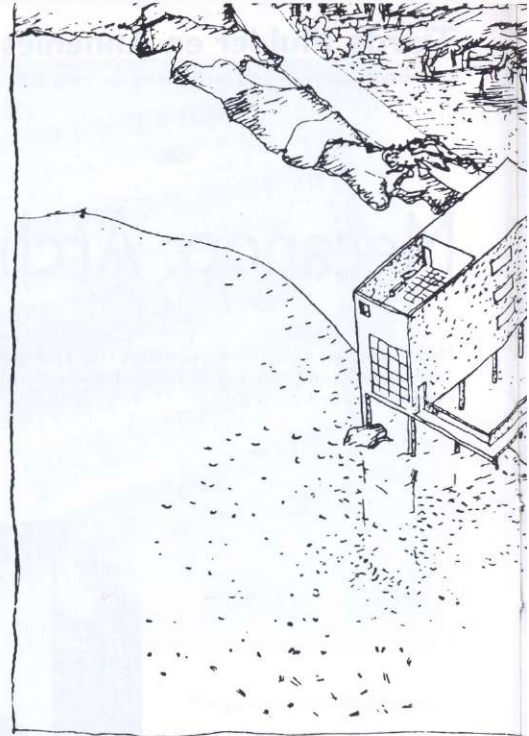
Maar ook is bij deze dilemma's de positie die architecten innemen van belang. Enerzijds zijn er architecten die blijven vasthouden aan het ontwikkelen van bepaalde programmatische en formele principes die - naar hun idee - essentieel zijn voor de kwaliteit van het ontwerp (een wijze van werken die een verworvenheid is van 10 jaar stadsvernieuwing) en de productie van architectuur. Daarnaast zijn er de architecten die hun energie inzetten in het zo intelligent mogelijk zoeken van marges om zo efficiënt mogelijke woningen te ontwerpen waarbij datgene dat de laatste 10 jaar in onderwijs en praktijk is ontwikkeld, fungeert als materiaal van selectie en reductie.

Hierbij treedt een essentiële verschuiving op in de nagestreefde kwaliteit en de betekenis van de ingezette middelen bij het woningontwerp.

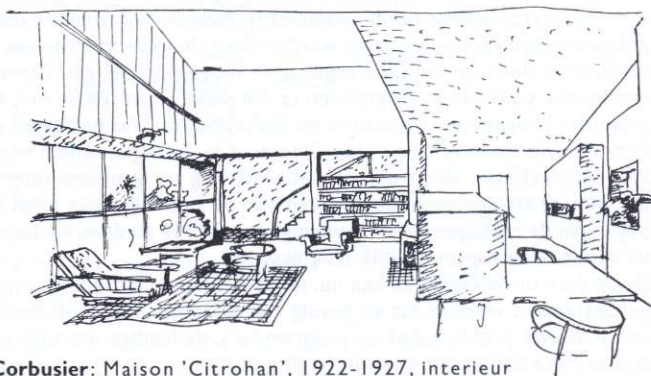
Deze tegenstelling laat zich vergelijken met het conflict tussen Gropius en Le Corbusier over de woning voor het Existenz-minimum. Waar Gropius (althans op dat moment) zocht naar de technieken (op ontwerp- en productieniveau) om zo efficiënt en zo minimaal mogelijk woningen te ontwerpen, gebruikte Le Corbusier het Taylorisme weliswaar om bepaalde onderdelen van het woningprogramma te optimaliseren en te minimaliseren maar gebeurde dit steeds als onderdeel van een breder (woon- en ruimte-) concept, zoals het realiseren van een bepaalde woonvorm (bijvoorbeeld de trein- en Citrohanwoning in Stuttgart). Het conflict betrof hierbij dan ook niet alleen de opvatting wat wel of niet een minimum woning zou zijn, het ging eveneens over de vraag of bij sociale woningbouw de ruimtelijkheid een legitiem probleem is.

Dit voorbeeld wordt hier aangehaald omdat er niet alleen een ontwikkeling gaande is, waarbij architecten gevraagd wordt niet meer te ontwerpen dan een woning binnen een budget. Ook dreigt een vergelijkbare tweespalt tussen de architecten, tot uiting komend in hun manier van werken en uiteindelijk het product. Ter discussie staat het spreken over of het realiseren van dat wat meer is dan de standaard. In de stadsvernieuwing is dat de portieketageflat (in 4 lagen en gemetseld). Maisonnette-stapelingen, urban villa's, torens etc., voorgesteld vanwege woontechnische en stedenbouwkundige argumenten zijn steeds moeilijker te realiseren. Hetzelfde geldt voor plattegronden en de toepassing van minder courante materialen.

Verworvenheden van tien jaar stadsvernieuwing, of het nu de wijze van ontwerpen dan wel de ingezette architectonische middelen betreft, staan onder zware druk. Zijn de jaren van ontwikkeling voorbij en gaan we nu weer terug naar af?

Gropius: geprefabriceerd koper-huis, 1931 (te variëren door verschillende combinaties van genormeerde delen. Delen samengesteld uit houten raamwerken, bekleed met eternit- en koperplaten, geïsoleerd met aluminiumfolie)

Le Corbusier: Maison 'Citrohan', 1922-1927, interieur